

xéxa dita proverbial (que el DFgra, 612a, equipara a «regalo de monja, fanega de trigo»); als forners de Campos veia fer les ensaïmades amb *xiés* de Santanyí (1964). I ens en parlaren els coneixedors: «Que una tanca faça faves / sense que els hi facen néixer, / i mos don forment i *xeixa*, / cols, lletugues, naps o raves / sense dar-li qualque reia / --- / cantau-me'n una cançó / devers l'oreia», PdAPenya (*Po. Pop.*, 76); «Sembla de *xexa* ses buferes esgotades» (*L'Ignorància*, 35); «ordi aspriu, net y porgat / --- *xexa* vcnal --- n'hi haurà / tres mil y una cortera»; surten amb «es carro carregat de *xexa* per dur-la a vendre a Felanitx», AMALcover (*Contarelles*, 52, 312.2f.); i vegeu-ne la rondalla que ens en conta l'Arx. Ll. Salvador (p. 213), ací, en el vol. v, 625a50. I a Eivissa (grafiat «*blat cheixa*: clase de trigo», PzCabr.).

En canvi en el P. Val. s'ha mantingut la inicial etimològica fins avui: «dos cafissos de *ceixa* o blat» copio d'una comèdia local castellanenca (facilitada per Sz. Gózalbo, 1961); «primes de farina de *sexxa*», Pascual Tirado (*Del Raval --- i en festes*, CastPna., 1922, 9); i Dellà Xúquer: *seixa*, MGadea (*T. del Xè II*, 79, 154). Deu haver-hi també *š* en alguna comarca valenciana, car Escrig posa *šexxa* i *seixa* remetent a *eixexxa*, que deu ser això, si bé s'oblida de definir-lo. De tota manera com que ni ell ni MGadea hi posen accent com fan a tots els mots amb oberta, consta que té una *e* tancada.

La hi té a tots els dialectes. I davant una *x* això suposa ineludiblement una *á* etimològica, car si fos *ɛ* tindríem *ɛ* en cat. or. i *š* en els parlars balears; i si fos *ɛ* etimològica, davant palatal s'hauria canviat en *i*. Per a la qüestió del tancament de *aix* en *eix* en aquestes condicions, veg. *LleuresC*, 250.

Sobre l'etimologia pre-romana basta el que s'ha explicat a SAS i ací, supra. El mot, en la forma *sasia*, correcció que sembla segura en lloc de la manuscrita *asia*, consta en Plini com a nom del sègol a la Gàl·lia Cisalpina («sub Alpibus *asiam* vocant», *Nat. Hist.* xvii, 40). Les seves correspondències en les llengües indoeuropees designen grana semblant, encara que no igual a la *xeixa*: en les llengües britòniques és l'ordi, ky. *haidd*, bretó *heiz*, que són el resultat fonètic normal d'un *SASJA del cèltic continental; el scr. *sasyá* ha pres el significat general 'collita', però el seu equivalent irani, l'avèstic *habya*, era encara 'grana de cereal'.

El pas del nom d'un cereal a un altre cereal, és un fet freqüent en les llengües dels indoeuropeus; a causa que en agricultura fou ben intermitent l'activitat d'aquests pobles: casos anàlegs es podran veure en els articles *BLAT* i *SÈGOL* (cf. ll. *siligo* 'xeixa'). Tant el mot català com els seus germans llgd. i prov. *saiseto*, *seisso*, llgd. *sièisso*,¹ suposen com a base *SASSIA amb ss en lloc de la -s- senzilla de les llengües britòniques i indo-irànies, duplicació de caràcter intensiu que es repeteix bastant en el lèxic indoeuropeu (cf. Jud, *ARom.* vi, 192). I en aquest cas es dona igualment en la base SASSO- i SASSIO- de SAS, pallarès *seix*, que hem estudiat en aquell article, com a pròxims parents del nostre mot.

DERIV.: *Xeixada* mall. *Xeixar* cogn. i *Mas-de-xeixa(r)s*. *Xeixós* adj. supra; *blat xeixós* (DAg.). *Enxeixar*.

XIXELLA, -ELL. En l'article del DCEC/DECH i en SAS descabdello j: les raons que persuadeixen d'un origen comú del nom *xixella* o *xixell* de les varietats del colom silvestre, semblant al tudó (cf. el que ja en vaig escriure en el BDC xix, 41; i una nota a ZURITA, DCEC). Ací no caldrà fer gaire més que ampliar-ne la documentació. La forma originària fou *seixella*, *seixell*, des d'on és natural el pas fonètic a *xixella*, *-ell*, amb palatalització assimiladora. En el masculí tenim molt documentada i des de ben antic la forma etimològica en *seix-* o *sax-*: «Anetz ni folges ni todós ni *saxels* ni altra volateria», Ordinacions de la Batllia de Perpinyà, de 1275 (RLR iv, 348). L'InuLC hi afegeix, a la lletra s-, en un doc. de Cotlliure de 1292: «columbi vel *xaixels* --- *xaixels* --- 1 par *saxellorum*» (el tercer cop en usar forma llatina reprèn la variant més etimològica); «todos ni *saxels* --- todons, *seyxels*» 1351; i a la lletra x porta encara *saxells*, d'un doc. de 1407; i d'altres en la forma assimilada: prohibició de «parar a *xixells* o a qualque altre natura d'aucells» 1383, «dels *xaixells* --- dels tórts ---» 1398, «unum par *xixellorum*» a. 1514.

De la forma femenina, encara que menys, no manca també alguna dada amb el consonantisme etimològic s-: un precepte «donant tots los anys a la Canonja un parell de *sexeles*» atribuït a 1065 en BABL III, 409, data que no gosaria desmentir ni admetre comprovada, no tenint sinó el resum del doc., però que en tot cas deu ser ben antic. Després amb x-: «lo meylor pareyl de *xixelles*» a. 1301 (CaCandi, *MiscHiCat.* I, 148); *xixella* Bna., S. xiv (BABL xi, 307). «Perdius o coloms e todons e *xixelles* e guates e tortes, soblima hom en flama clara del foc», *L. de St. Sovi* (S. xiv), NCL. cxv, 73, § 19. I deu tractar-se de l'ocell en els rims *xixelles* i *xixeylla* del dice. de JMarc (1371), 1362, 373; i *xixalba* en el Aversó (242.35): no sols per la forma sinó per la freqüència de tals noms en les composicions poètiques. *AlcM* hi afegeix *xixelles* en un tractat del S. xv (Univ. Bna.), i *xexelles* en un de val. del xvi.

Modernament resten vives la forma masculina i més extensament la femenina; d'aquella ho sabem per la fina prosa d'un caçador perenne: «Arribareu a les encantades pregoneses, junt al viot d'aigua crestallina ont el sanglè s'abeura; al pinar ombriu ont els *xixelles* s'ajoquen ---», Bertrana (*Proses Bàrbares*, 104).

El f. consta a molts llocs del nostre O.: *sizéla* a la Vall d'Aran, que ha de ser manlleu del català (altrament hi hauria -r- de -LL-, i per tant no podem fer gran cas d'aquesta -r-); a la Vall Ferrera només en tenien alguna notícia (Àreu, 1933, perquè «ací no n'hi ha»); de tota manera ben conegut a la de Benasc, on descriuen la *sisella* «torcaz con un pequeño penacho: tamaño intermedio entre torcaz y tórtola» (Ballarín, *Dicc.*); i en bastants llocs de més al Sud: *šišéla* Tragó de Noguera (1956); en el Segre Mitjà: «*šišéles*, igual que els *todons*: són de color de plom» (Ogern, 1957); id., «més petits que els tudons» Pobla d. I. Granadella